

УДК 342.733

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.1.20>

ФІЛОСОФІЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ: СУТНІСТЬ, ЗМІСТ ТА СПРЯМОВАНІСТЬ

Продан В.І.,
*асистент, аспірант кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0009-0008-3805-5150>
viktorija.prodan@uzhnu.edu.ua*

«... Освіта – це не підготовка до життя. Освіта – це саме життя...» [1].
© Джон Дьюї

Продан В.І. Філософія сучасної освіти: сутність, зміст та спрямованість.

Філософією сучасної освіти являється розділ філософії, який займається питаннями дослідження освіти, її ролі в житті суспільства, висунення різноманітних педагогічних теорій задля демократизації та вдосконалення освітнього процесу.

В рамках нашого дослідження ми проаналізували зміст філософії освіти, її сутність та спрямування. Охарактеризували бачення філософії освіти у працях її родоначальника Джона Дьюї та прослідкували взаємозв'язок представлених філософом течій (практичне навчання, міждисциплінарний підхід, демократична класна кімната, рефлексивне мислення, залучення спільноти) на потенційні результати розвитку соціуму (розвиток практичних навичок, розвиток пізнавальних навичок, вироблення громадської компетентності та дотримання громадських обов'язків, розвиток та удосконалення метапізнання, соціальна взаємодія та культура).

Ціннісним в процесі аналізу проблематики філософії сучасної освіти стало також опрацювання педагогічної теорії соціальної справедливості Пауло Фрейре, що склалася під впливом течії Джона Дьюї. Центральним у соціальній філософії Пауло Фрейре стало розуміння того, що в репресивній динаміці зменшується гуманність як гнобителя, так і пригноблених. Філософська концепція Фрейре спиралася в свою чергу на три основні стовпи: освіта як інструмент гуманізації особистості через свідомі дії з метою трансформації світового порядку; діалог – як педагогічний засіб прогресивного навчання; комплекс «бачити, аналізувати та діяти», що служить серцевиною методики філософа та полягає в оцінці ситуації, її аналізу, виявлення першопричин виникнення негативних факторів та активні дії з метою усунення таких факторів при неухильному дотриманні принципу соціальної справедливості.

Визначено, що під філософією освіти слід розуміти галузь філософії, що розглядає розвиток освіти та соціуму у їх єдності, пропонує педагогічні теорії провадження освітньої діяльності, розглядає освіту як важіль демократичних змін та модифікацій. Своєю чергою, концепцію сучасної освіти ми вбачаємо у наявності наступних векторних елементів: *гуманістична освіта, цифрова освіта, гібридна освіта (змішані форм навчання), інклюзивна освіта, індивідуалізована освіта, безперервна освіта.*

Ключові слова: освіта, філософія, філософія освіти, право на освіту, концепція освіти, сучасна освіта, конституційно-правове регулювання права на освіту.

Prodan V. Philosophy of modern education: essence, content and orientation.

The philosophy of modern education is a section of philosophy that deals with issues of education research, its role in the life of society, putting forward various pedagogical theories for the democratization and improvement of the educational process.

As part of our research, we analyzed the content of the philosophy of education, its essence and direction. They characterized the vision of the philosophy of education in the works of its founder John Dewey and traced the relationship between the currents presented by the philosopher (practical learning, interdisciplinary approach, democratic classroom, reflective thinking, community involvement) on the potential results of the

development of society (development of practical skills, development of cognitive skills, development public competence and compliance with public duties, development and improvement of metacognition, social interaction and culture).

The study of Paulo Freire's pedagogical theory of social justice, which developed under the influence of John Dewey's current, also became valuable in the process of analyzing the problems of the philosophy of modern education. Central to Paulo Freire's social philosophy was the understanding that in repressive dynamics the humanity of both the oppressor and the oppressed decreases. In turn, Freire's philosophical concept rested on three main pillars: education as a tool for humanizing the individual through conscious actions aimed at transforming the world order; dialogue - as a pedagogical means of progressive learning; the "see, analyze and act" complex, which serves as the core of the philosopher's methodology and consists in assessing the situation, its analysis, identifying the root causes of the occurrence of negative factors and active actions aimed at eliminating such factors while strictly observing the principle of social justice.

It was determined that the philosophy of education should be understood as a field of philosophy that considers the development of education and society in their unity, offers pedagogical theories of educational activities, considers education as a lever for democratic changes and modifications. In turn, we see the concept of modern education in the presence of the following vector elements: *humanistic education, digital education, hybrid education (mixed forms of education), inclusive education, individualized education, continuous education.*

Key words: education, philosophy, philosophy of education, right to education, concept of education, modern education, constitutional and legal regulation of the right to education.

Постановка питання.

Філософія освіти є аналітичною функцією що активується у сфері освітніх концепцій, політик, теорій, програм і практик. Браком сучасної освітньої парадигми вбачаємо відсутність єдиної мети чи предмету правового регулювання, що ставить перед собою за ціль спрямування її навчальних та педагогічних програм. Згаданий брак єдності існує в першу чергу через те, що освіта як соціальна та правова категорія має занадто багато конкуруючих прихильностей до різноманітних освітніх методологій, які керуються різними філософськими зобов'язаннями. Насамперед, сучасна освіта є не стільки істиною чи мораллю, скільки толерантністю та внеском в економічне та духовне зростання нації.

З незапам'ятних часів як освіта, так і філософія були пов'язані одна з одною. Одні із найвеличніших філософів також були вмілими та мудрими педагогами. Кожен філософ в деякій мірі висловлювався в бік освіти, до прикладу: Ганді говорив про базову освіту, Сократ, Платон, Аристотель, Руссо, Кант, Гегель, Дьюї відомі не тільки своїми філософськими, а й просвітницькими ідеям тощо. Таким чином, філософія освіти являє собою філософсько-правові роздуми про сутність, цілі та проблеми освіти. Майже вся освітня діяльність, починаючи від практики в класі до видання наказів із затвердження навчальних програм і регулювання освітньої політики неминуче ґрунтується на філософських концепціях, припущеннях та позиціях. Відтак, справедлива та дієва освітня практика залежить від філософської обізнаності та розуміння.

Відтак, представлене дослідження у сфері філософії сучасної освіти є надзвичайно важливим з огляду на його наукову новизну, обґрунтованість та корисність в рамках напрацювань в галузі освіти та науки. Знання філософії освіти принесе користь не лише вчителям, науково-педагогічним співробітникам, студентам, аспірантам, політикам але й учням, батькам і громадянам загалом.

Аналіз наукових джерел. Сферою досліджень освітнього питання а також ролі філософії у розвитку та розумінні освітньої політики займалися наступні вітчизняні та зарубіжні науковці, а саме: Аляєв Г.С., Андрущенко В., Брижата І.А., Вашкевич В.М., Вдовиченко Є., Гермоса Дж., Кузьміна С.Л., Опачко М.В., Передборська І., Стогній І.П., Цикін В.О. та ін.

Мета статті – дослідити сутність, зміст та спрямування основних філософських концепцій сучасної освіти.

Виклад матеріалу дослідження. Стрімкий розвиток третього тисячоліття поряд зі своїми позитивними наслідками у вигляді наукових відкриттів, технічного прогресу, розвитку штучного інтелекту породив дещо негативне у соціальній сфері (ставлення особи до суспільства, взаємовідносини між особами та занепад людського розвитку – ставлення особи до самого себе). Відтак, ключовим завданням філософії сучасної освіти являється побудова такої концепції, яка була б націлена на виховання в людини поваги до себе, навколишнього середовища та взаємовідносин з іншими особами при цьому не втрачаючи власної самобутності та ідентичності [2, с.5].

На сьогоднішній час мають право на існування безліч філософських теорій, які суттєво вплинули на сферу освіти. І хоча головна мета подачі навчального матеріалу часто є подібною в педагогічних колах, вона може дуже по-різному трактуватися у реальних обставинах людського життя. Така тенденція пов'язана з існуванням різних філософських течій та концепцій освіти. Однак, незважаючи на значну кількість згаданих нами напрямів філософського спрямування, що привнесли свою частинку у формування якісного освітнього середовища, для себе вбачаємо дві з них, що найбільше нам імпонують та які вважаємо найбільш виправданими в актуальних умовах, а саме практична філософія Джона Дьюї та педагогічна теорія соціальної справедливості Пауло Фрейре, що склалася під впливом течії Дьюї.

Джон Дьюї був американським філософом та психологом за сумісництвом. Він також був педагогом, і його вплив у цій галузі визнано надзвичайно важливим. Дьюї народився 20 жовтня 1859 року. Його друге ім'я, яким був неофіційно нагороджений в наукових колах – «батько філософії освіти». Дьюї був одним із видатних діячів заснування філософського руху під назвою «Прагматизм у Сполучених Штатах» [3, с. 91]. Так, за словами Джона Дьюї, навчання має відбуватися в межах реального часу, обґрунтовуючи цю необхідність наступними причинами:

- *нестабільність буття* – філософ вважав, що все, що відбувається в житті, є природними подіями, оскільки люди є частиною природи. Труднощі, небезпека, зло і добро – є природними аспектами та не можуть бути визначені чи передбачені. Таким же чином функціонують суспільні цінності, норми та ідеї людей. Здобуті знання постійно трансформуються зі змінами в суспільстві.

- *історичний фактор* – для якісного та помірному розвитку в суспільстві мають відбутися необхідні зміни, однак соціум не має повністю відходити від складників минулого. Існуюча модифікація повинна відповідати попереднім практикам з метою збереження бажаних потреб суспільства.

- *цілі та наслідки* - перш ніж внести будь-які зміни, спочатку треба зрозуміти, чи це матиме позитивні наслідки для суспільства. Трансформації повинні мати схвальний результат, який сприятиме розвитку людини та суспільства.

Головною метою Джона Дьюї стала реалізація освітнього процесу таким чином, щоб він допомагав розвитку людини, зокрема за допомогою наступних інструментів:

- фактичне навчання повинно провадитися із практичними елементами. Дьюї вважав, що досвід - це освіта. Навчання має складатися як з теорії, так і з практики, бути пов'язаним з реальним світом;

- у класі має панувати соціальна взаємодія та взаємодіяльність, а не лише навчання. За словами філософа, освіта — це підготовка людини не до майбутнього, а до сьогоднішнього;

- людський розум і суспільство повинні продовжувати змінюватися і розвиватися з плином часу.

- посилення освітніх програм згідно до/з урахуванням інтересів учнів [4].

Відтак, теорію Джона Дьюї та її прямиий вплив на соціум можна простежити у Таблиці 1.

Таблиця 1

Інструменти освітньої філософії Джона Дьюї	Потенційні результати розвитку соціуму
<i>Практичне навчання:</i> заохочення навчання на практиці, практичного досвіду та залучення активної участі слухачів до процесу.	<i>Розвиток практичних навичок:</i> соціум розвиває практичні навички та вчиться застосовувати теоретичні знання до реальних ситуацій.
<i>Міждисциплінарний підхід:</i> інтегрування предметів та різних допоміжних засобів з метою забезпечення більш цілісного та взаємопов'язаного навчання.	<i>Розвинуті пізнавальні навички:</i> краще розуміння та запам'ятовування, що забезпечується шляхом залучення зорової та слухової пам'яті.
<i>Демократична класна кімната:</i> надання слухачам права голосу в межах навчального процесу та керування групою.	<i>Вироблення громадської компетентності та дотримання громадських обов'язків:</i> вивчення принципів демократії, солідарності та відповідальності,
<i>Рефлексивне мислення:</i> сприяння регулярній саморефлексії, з метою допомоги слухачам в оцінці рівня власної підготовки.	<i>Розвиток та удосконалення метапізнання:</i> розвиток здатності думати про власне мислення, покращуючи свою самосвідомість і стратегії навчання.
<i>Залучення спільноти:</i> розширення зв'язків класу чи групи до спільноти та світу за межами класу.	<i>Соціальна взаємодія та культура:</i> розуміння своєї ролі у суспільстві та розвиток емпатії і соціальних навичок.

Пауло Фрейре (1921—1997), що став родоначальником концепції «педагогіка пригноблених» глибоко співпереживав тим, хто постраждав від колоніального гніту на рідних землях Бразилії. Як шкільний вчитель, він намагався вирішити проблему неписьменності, яка перевищувала 60% у північно-східній Бразилії. Він працював з державними установами над сприянням грамотності та зрозумів, що проблеми неписьменності та бідності в першу чергу пов'язані з авторитарним ставленням, яке глибоко вкорінене в усіх аспектах суспільства, що простежувалося навіть у ставленні батьків до своїх дітей.

«... Найбільшим гуманістичним та історичним завданням пригноблених є звільнення самих себе та своїх гнобителів...».

Коли групи починають бачити себе та своє суспільство з власної точки зору та усвідомлюють свій потенціал, безвихідь змінюється надією. Суспільство зараз виглядає як щось незавершене, що не є даністю, а викликом. Цей новий критичний оптимізм веде до сильного почуття соціальної відповідальності та залучення до завдання трансформації суспільства...» [5].

© Пауло Фрейре

Центральним у соціальній філософії Пауло Фрейре є його розуміння того, що в репресивній динаміці зменшується гуманність як гнобителя, так і пригноблених. У своїй книзі «Педагогіка пригноблених» 1968 року Фрейре закликає до перегляду педагогіки – методів і практики навчання. Цінність освіти для філософа полягала не просто в кращій здатності заробляти на життя за допомогою професії, а радше в розширенні можливостей і трансформації для окремої людини та спільноти. Освіта – це процес. Освіта веде до соціальної справедливості.

Зокрема, освітні погляди Фрейре зосереджуються в наступному:

- освіта полягає в гуманізації особистості через свідомі дії з метою трансформації світового порядку;
- діалог – як педагогічний засіб прогресивного навчання;
- комплекс «бачити, аналізувати та діяти», що служить серцевиною методики Фрейре та полягає в оцінці ситуації, її аналізу, виявлення першопричин виникнення негативних факторів та активні дії з метою усунення таких факторів при неухильному дотриманні принципу соціальної справедливості [6].

Ключовий інструментарій філософської течії Фрейре та його безпосередній вплив на суспільну свідомість та поведінку представлено у Таблиці 2.

Таблиця 2

Інструменти освітньої філософії Пауло Фрейре	Потенційні результати розвитку соціуму
<i>Освіта з метою визволення</i>	Сучасна система освіти є більше освітою для пригноблення, що позбавляє можливості розвивати навички критичного та логічного мислення. Концепція Фрейре на протигагу зазначеній дає соціуму критичне сприйняття власної соціальної реальності.
<i>Освіта з метою розвитку свідомості</i>	Спрямованість течії на виховання в соціуму критичної свідомості та совісності.
<i>Метод власної постановки завдання учнями</i>	Висувається на протигагу «банківському методу», де «банк» (освітня установа), що володіє знаннями передає їх учням на самостійне представлення соціумом завдання, що сприяє кращому засвоєнню знань та прирівняння теоретичного матеріалу до більш реального, життєвого.
<i>Трансформаційне навчання</i>	Підтримує індивідуальні навички та здібності кожного члену суспільства.

Отже, під філософією освіти можемо визначити галузь філософії, що розглядає розвиток освіти та соціуму у їх єдності, пропонує педагогічні теорії провадження освітньої діяльності, розглядає освіту як важіль демократичних змін та модифікацій.

В процесі дослідження деяких представників просвітницької філософії та інтеграції філософії освіти у нову еру, представляємо власну концептуальну модель філософії сучасної освіти, її сутність та спрямованість в розрізі функціонування сучасного суспільства у Таблиці 3.

Таблиця 3

Складові філософії сучасної освіти	Векторність впливу інструментів філософії на сучасну освіту
Гуманістична освіта	Філософія сучасної освіти наголошує на цінності та потребах учнів. Вона покладає акцент на розвиток особистості, вільне мислення, етичне виховання та підготовку учнів до активної громадянської участі.
Цифрова освіта	Активне використання сучасних технологій у навчальному процесі. Підтримка інтерактивного навчання, використання віртуальних середовищ та онлайн-ресурсів для підвищення якості та доступності освіти.
Гібридна освіта (змішані форми навчання)	Провадження освітніх послуг в актуальних умовах дедалі частіше потерпає від наслідків надзвичайних умов, включаючи війни, екологічні катастрофи та казуси. Основним завданням в таких умовах виступатиме забезпечення доступу до освіти для всіх і кожного в незалежності від зовнішніх обмежуючих факторів.
Інклюзивна освіта	Підтримка принципу інклюзивного навчання, який ставить за мету забезпечити рівні можливості навчання для всіх учнів, незалежно від їхньої фізичної або когнітивної спроможності, етнічного походження, соціального статусу тощо.
Індивідуалізована освіта	Включає врахування різних індивідуальних особливостей учнів, таких як їхні інтереси, стилі навчання, темпи засвоєння матеріалу тощо. Вона прагне створити навчальне середовище, яке відповідає потребам кожного учня.
Безперервна освіта	Усвідомлення того факту, що навчання має тривати протягом усього життя. Активна підтримка самоосвіти, самовдосконалення та особистісного розвитку учнів.

Висновки. Таким чином, в рамках нашого дослідження ми дослідили зміст, сутність та спрямування філософії освіти. Дослідили роль та вплив підходів на формування подальших філософських течій родоначальників освітньої складової у філософії – Джона Дьюї та Пауло Фрейре. Розглянули зміст та вплив згаданих напрацювань на розвиток суспільних навичок та представили власне бачення концепції філософії сучасної освіти в актуальних умовах.

Список використаних джерел:

1. J. Dewey. My Pedagogic Creed. *School Journal*. Vol. 54. 1897. P. 77–80.
2. Філософія освіти – стратегія прориву в майбутнє: монографія. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка. 2012. 258 с.
3. M.K. Williams. John Dewey in the 21st Century. *Journal of Inquiry & Action in Education*. Vol. 9 (1). 2017. P. 91–102.
4. S. Hasan, S. Abdulkarim. John Dewey’s Intellectual Form Of Educational Philosophy In Contemporary Era. *Journal of Positive School Psychology*. Vol. 6, No 5. 2022. P. 4110–4118.
5. P. Freire. *Pedagogy of the oppressed*: translated by Myra Bergman Ramos, introduction by Donaldo Macedo. The Continuum International Publishing Group Inc. 2000. 181 p.
6. Sabarish P. Educational Philosophie of Paulo Freire. Sabarish blog. 2014.